

بحر الفوائد یا کلیات ریاضی، حاجی محمد یوسف مهاجر هروی

کتابی است تاریخی و خواندنی. مصورست و چاپ سنگی. قطعش رحلی است. در سال ۱۳ قمری در مشهد طبع شده است. در باب قیمتش دارد: «قیمت کتاب در ارض اقدس رضوی جلدی پنج تومان در سایر بلاد داخله و خارجه به اضعاف کرایه و مخارج است. داد و ستد این کتاب را مؤلف برسم امانت رضایت ندارد.» یعنی باید کتابفروشان نقد خریداری کنند.

کتاب را دوسه کاپت کتابت کرده اند و از جمله رقم محمد حسین هروی در صفحه ۵۷ آن دیده می شود و در ۱۳۲۴ کتابت آن تمام شده است. مؤلف به نام محمد یوسف مهاجر هروی و متخلص به ریاضی از افغانهائی است که در عصر ناصرالدین شاه به ایران پناه آورده اند. شیعی مذهب بوده است و خودش می گوید

قصد از تألیف و نشر این کتاب نیست جز مهر ولای بو تراب
 او بعدها در سیستان وقائات از طرف دولت ایران مأمور خدمت گردید.
 کتاب مجموعه ای از تألیفات مؤلف آن. بهمین ملاحظه در شمسه صفحه اول کتاب اسامی اجزاء کتاب و نام کلی آن که بحر الفوائد یا کلیات ریاضی است آمده است. نام اجزاء آن چنین است:

بیان الواقعة، ضیاء المعرفة، عین الوقایع، دفتر دانش، پرسش و پاسخ، فیض روحانی، منبع البکاء، تخمیسات، رباعیات، پریشان، اوضاع البلاد، کتاب خاتمه.
 اما موضوع از هر یک این کتابها چنین است:
 ۱) بیان الواقعة شرح حالات مصنف است در دوازده سرگذشت و دو

نتیجه .

- ۲) ضیاء المعرفة حاوی دوازده حکایت و دو اطلاع است .
- ۳) عین الوقایع شرحی است درباره دوازده محاربه که در افغانستان روی

- داده و مؤلف به یاد داشته است به انضمام دو تحقیق و وقایع ممالک اروپا.
- (۴) دفتر دانش حاوی دوازده تجربه و دو قاعده (درطب).
- (۵) پرسش و پاسخ، شرح دوازده ملاقات با علما و اعیان ملت خارجه است و دو قانون.
- (۶) فیض روحانی حاوی غزلیات و منظومات مؤلف است.
- (۷) منبع البكاء در مرثیه و جامع دوازده شماره و دو عنوان طوفان است.
- (۸) تخمیسات متضمن بر مخمس دوازده بند محتشم و دو تخمیس دیگر است.
- (۹) رباعیات در دوازده خطاب و دو مقصد.
- (۱۰) پریشان منقسم بر دوازده مطلب و دو قصیده است.
- (۱۱) اوضاع البلاد محبوب است بر دوازده باب و دو سیاحت.
- (۱۲) خاتمه کتاب مشروح است بر دوازده فصل و دولشکر (در جنگ روس و ژاپون).
- مجلسهای تصویر، عمل و سید الشعراء است (سال ۱۳۲۳ قمری). چند عکس ازین کتاب در انتهای صفحات مجله به چاپ رسانیده می شود.

جامع التمثیل

تألیف محمد علی حبله رودی. چاپ سنگی. به خط محمد باقرین ملامحمد حسن خوانساری در شعبان ۱۲۶۹ به سعی محمد تقی بن آخوند ملامحمد حسن خوشنویس. قطع رقی. ۲۲۱ ورق و مصور

جامع التمثیل حبله رودی از کتبی است که چند بار چاپ شده است و از کتابهایی است که در قرون سیزدهم هجری خواندن آن خیلی معمولی بوده است. یعنی از کتب خواندنی زمان بشمار می رفته است. تعدادی از چاپهای آن را خانابا مشار در کتاب فهرست کتابهای چاپی فارسی معرفی کرده است.

حبله رودی دو کتاب دارد. یکی همین جامع التمثیل است که با اصطلاح امروزی آن را باید داستانهای امثال گفت، یعنی شرح و دلیل وجه مثل شدن جمله ای است که در افواه صورت سایر می یابد. کتاب دیگرش مجمع الامثال نام دارد و آن مجموعه ای است الفبائی از امثال بدون هیچ توضیحی. مجمع الامثال را نخستین بار دکتر صادق کیا از روی شش نسخه خطی تصحیح و به صورت منقح و خوش

نمائی چاپ کرده است.

درینجا قصد معرفی نسخهٔ جامع‌التمثیل مصور چاپ سال ۱۲۶۹ هجری قمری است که دارای سی و دو مجلس تصویر است. نسخه صفحه‌شمار ندارد. هر تصویری از آن توضیحی دارد که آن توضیح در حاشیهٔ صفحه آمده است، ازین قبیل:

— تصویر دختر که پدر بخیل دست او را بجهت نان دادن به سایل برده بود و در بیابان افتاده و پادشاه از شکارگاه رسیده او را غمخواری نموده. درین تصویر شاه دارای تاجی است که در عهد فتح‌علی شاه مرسوم شده بود و ریشی دارد. عمارتی که در منظره دیده می‌شود دو طبقه است با کلاه فرنگی و بادگیر. همین تصویر برای شاه دیگری در ورق ۷۵ تکرار شده است و در چند مجلس دیگر.

نام ورق نقاش در هشتمین مجلس (ورق ۶۴) که مربوط است به تصویر ملك و حاکم و جمعی از تجار از یهود و مسلمان و دزد که در میان چاه می‌رود که مال ترا بیاورد «عمل محمود خوانساری» آمده است. نقاش شکل دزد را جوانی کشیده است که دامن لباس را به کمر زده و پاتاوه بسته است. عیار منش و شاطر مآب است. کلاهش بوقی لب شکسته است از آنچه در اوائل عهد محمد شاهی مرسوم بود. نقاش علی‌الظاهر از خوانساریهایی است که در کار چاپ و نشر کتاب، در آن عهد در طهران منشاء خدمت و اثر بودند. همانطور که کاتب نسخه هم از مردم خوانسار بوده است.

نقاش در میان تصویرهای خود، مجلسی از عشق بازی که يك جوان که دختر بازرگان را به تصرف می‌آورد دارد (ورق ۱۷۷). این نقش با وضعی که از عاشق و معشوق نشان می‌دهد در تصاویر کتب کمتر دیده می‌شود. از نقشهای دیدنی دیگر کتاب تصویر مرغی است که چهار سر انسان نما و چهار پا دارد. نمونهٔ عکسها در انتهای مجله چاپ شده است.

نقشه‌دیوانی ایران

آقای صادق عدنان ارزی دانشمند شهیر ترك و متخصص در تاریخ اسلامی ایران اخیراً مجموعه‌ای از نقشه‌های اداری ایران را که در سال ۱۹۰۹ یعنی هفتاد سال پیش به چاپ رسیده است در یکی از کتابفروشیهای هلند به دست آورد. مشخصات صفحه عنوان آن جهت اطلاع علاقه‌مندان درج می‌شود.

«نقشه اداره‌ای مشتمل بر مجموعه ایالات و ولایات جداگانه... نقشه ایالات حالیه، گمرکات، پستخانه‌ها، تلگرافخانه‌ها و متضمن اسامی دفترخانه‌ها. اثر و ترسیم س. سقسونیان. طهران. ۱۹۰۹. هدیه و جیزه بودیت کارانه را مع التوقیر حضور... مسیو ژ. مرنارد»

Soghomont S. Empire de Perse. Cartes administratives. La Perse ensamble et séparée en provinces. Provinces actuelles Douanes, Postes, Télégraphes, avec des tableaux des Bureaux. Teheran 1909.

حاوی ده نقشه به فرانسه و فارسی و بیست برگ توضیحات است.

کهنه کتابی در گاه شماری به نام « شرح روزنامه ناوروز » (کذا)

Commentarius in Ruzname Naurus, five tabulae aequinoctiales noi Persarum and Turcarum anni. Nunc primun editae e Bibliotheca Georgii Hieronymi Velschii Cujus accedit Dissertatio de earundem usu. Vindelicorum 1675. 137.

از این کتاب که در ۱۶۷۵ میلادی همراه با متن ترکی چاپ شده است یک نسخه در کتابخانه کم نظیر همایون بهادری دیده‌ام.